

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן יג
במניח שני זוגות תפילין של רש"י ושל ר"ת בבית אחת תרע"ז אוחדא. מע"כ דודי הגאון הגדול
מוהר"ר יעקב קאנטראוויץ שליט"א הגאב"ד שאצק.

בהא דכתב הרא"ש בהלכות תפילין סס"ו שירא שמים יעשה שני זוגות תפילין ויניח שניהם
ויכוין לצאת באותן שהן כתיקנן ואין כאן בל תוסיף אלא בעושה ה' בתים ופי' במעדני יו"ט
שהוא מגמ' דסנהדרין דבאינו מחובר עם הבתים האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי והראוי
למצוה היא המצוה והעודף הוא כמי שאינו, והקשה מר"פ המוצא תפילין דאיכא בל תוסיף
בב' זוגות אף שאינם מחוברים ונשאר בקושיא, ומה שתירץ בד"ח דחוק טובא. ובמג"א /או"ח/
סי' ל"ד סק"ג תירץ דב' זוגות שאחד של רש"י ואחד של רבנו תם ליכא בל תוסיף שהרי ממ"נ
אחד מהם פסול, אבל אם הניח ב' זוגות כשרים עובר על בל תוסיף וכתב שכן איתא בב"י
/או"ח/ ס"ס תרנ"א בשם המ"מ פ"ז מלולב ה"ז, והוא לתרץ שם מש"כ הרמב"ם דאם הוסיף
ולקח ב' לולבים או ב' אתרוגים עובר בבל תוסיף שהראב"ד הקשה הא הלכה כרבנן דלא
שייך בלולב איסור תוספת ולא פסול בזה מאחר דא"צ אגד והאי לחודיה קאי והאי לחודיה
קאי כדאיתא בגמ' אף במין חמישי, ואף לר' יהודה דסובר דצריך אגד ושייך איסור ופסול
תוספת היינו דוקא במין חמישי אבל במינו אמרינן בגמ' דאף לר' יהודה ליכא בל תוסיף ולכן
יכולין לאגדו במינו וא"כ ליכא בב' לולבין איסור בל תוסיף, וקשה על הרמב"ם בתרתי, ותירץ
המ"מ דשאני סיב ועיקרא דדיקלא שהנטלן לא יצא ידי חובתו מב' לולבין כשרין שהוא כמו
ב' זוגות תפילין שאיכא בל תוסיף. אבל לכא' הוא חלוק בלא טעם בין בב' זוגות תפילין בין
בב' לולבין. ובשלמא אם הי' סובר הרמב"ם כר' יהודה דצריך אגד היה מקום לחלק בין סיב
ועיקרא דדיקלא לב' לולבין, משום דכיון דילפינן מקרא לקיחה לקיחה מאגודת אזוב דבעי
אגד בסוכה דף ל"ג הרי מפורש דבעי ד' מינים ואגד לבד מה שצריך ליקח מהם, וכיון שלא
הוזכר רק ד' מינים בהלקיחה ש"מ שהאגד יהיה ג"כ מהם דוקא שנוסף על המינים יקח עלה
או סיב ועיקרא דדיקלא או ממין אתרוג והדס וערבה לאגד, לכן לא שייך בל תוסיף אם מאגד
שהרי אדרבה זוהי המצוה, ורק אם אגד ממין אחר שלא הוזכר בקרא הוא הוספה ועובר, וא"כ
בב' לולבין בתוך האגד שאין מצותו כן עובר כמו באגד מין אחר, אבל לרבנן דאף דאין מצותו
כן לא שייך בל תוסיף משום לחודיה קאי, לא שייך נ"מ בין ב' לולבין למין אחר והוא רק חלוק
בלא טעם. וגם אף לר' יהודה משמע מהמ"מ דאין החלוק מטעם דבארתי אלא משום דלא יצא
י"ח בסיב ועיקרא דדיקלא, וזה לא מובן לכאורה. ועיין בלח"מ ודבריו דחוקים.

והנכון לע"ד דצריך להבין החלוקים שאיכא בבל תוסיף דבזמנו לא בעי כוונה לעבור על בל
תוסיף ושלא בזמנו בלא כוונה אינו עובר ובכוונה עובר, כדאיתא בר"ה דף כ"ח ובעירובין דף
צ"ו, דלכאורה מ"ש, אי איכא בל תוסיף שלא בזמנו יעבור אף בלא כוונה ואי ליכא אף בכוונה
לא יעבור, וגם מה שבהאי לחודיה קאי ליכא בל תוסיף אף בכוונה צריך להבין. וצריך לומר
שמסתבר שאם אחד יעשה דבר שלא שייך למצוה, כגון שישבור מקל בכל יום ויאמר שזה
מצוה שנמצא שהוא מוסיף על התרי"ג מצות עוד מצוה, זה לא הוי באיסור בל תוסיף ואינו
עובר עליו, ורק אם הוא מוסיף בהמצוה שעושה מצות התורה בהוספה, כגון בתפילין שצותה
תורה בד' פרשיות והוא עושה בחמש זהו איסור הנאמר בבל תוסיף, דלא תוסיפו על הדבר
כתיב והוספה במצוה היא הוספה על הדבר, אבל הוספה על התרי"ג אין כאן הוספה על
הדבר מאחר שאינו שייך כלל לאיזה מצוה. והוספה כזו שהיא במעשה מצות התורה שייך אף

בלא כוונה למצוה דהרי עכ"פ הוסיף בהמצוה שהניח תפילין בחמש פרשיות. אבל אין שייך זה שלא בזמנו, דאין שייך לומר דעשה המצוה שלא כהוגן, דמה שייך מה שהניח ביום שפטור מתפילין לימים הקודמים, וכן בסוכה מה שייך ישיבת יום שמיני בסוכה לשבעת הימים הקודמים לומר שעשה מצות סוכה בהוספה שלא כהוגן, ולכן בלא כוונה ליכא בל תוסיף שלא בזמנו. אבל בכוונה למצוה הוא עוד ענין הוספה בהדבר ואסור, דאף שלא הוסיף במעשה המצוה הרי הוסיף בדיני המצוה שבמצות סוכה הוי הדין לישיב ז' ימים והוא אומר שהדין הוא לישיב ח' ימים ומצות תפילין היא רק בימי החול והוא אומר שהיא גם בשבת, שזה ג"כ הוא הוספה בהדבר מצוה שצותה תורה והוי בכלל הלאו דלא תוסיפו על הדבר, אך לא שייך זה בלא כוונה דכיון שבעצם מעשה המצוה לא הוסיף שהרי כבר נעשית אתמול אלא בהדינים שלה וכשלא נתכוין להדינים הרי לא הוסיף כלום, ולכן לעבור שלא בזמנו צריך כוונה לשם מצוה דרך אז הוא מוסיף בהדינים. וגם ניחא מה שמשמע שרק ביושב בשמיני לכוונת מצוה עובר בבל תוסיף ולא ביום אחר, שכיון שהופסק אין שייך כלל להחשיב ישיבתו למצות הסוכה שצותה תורה ובלא שייכות למצות התורה ליכא האיסור. וכן משמע לשון רש"י בעירובין שכתב ועוד הישן בשמיני בסוכה ילקה דמוסיף שמיני על השביעי, אלמא דכל האיסור הוא משום שהוא הוספה להשביעי שהוא רק בישן בשמיני ולא כשהופסק כבר וישן באיזה יום אחר לשם מצוה לא יעבור. ועיין בחכמת שלמה להגאון ר' שלמה קלוגער באו"ח סי' תרס"ח שהקשה על מה שאמר הישן בשמיני ולא הישן כל השנה בסוכה ילקה ומסיק דלא פריך מכל השנה דיש לומר דבאמת לוקה. ולא נכון כלל, אלא דבישן בכל השנה אף לכוונת מצוה ליכא בל תוסיף משום שלא שייך להחשיבו שהוא הוספה למצות סוכה שבתורה ורק מישן בשמיני שהוא סמוך שייך למצות סוכה, כדפרש"י שמוסיף שמיני על השביעי, ולדינא הוא רק בכוונה למצוה משום דבמעשה המצוה ליכא הוספה אף שהוא סמוך להשביעי כיון שעכ"פ הוא ביום אחר אבל בדיניה הוא הוספה שהוא רק בכוונה למצוה כדבארתי.

ואי האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי אינו עובר בבל תוסיף כלל אפילו בכוונה למצוה דאין שייך בזה ב' הענינים דהוספה דבמעשה המצוה כיון שלא חברו להמצוה רק שהניח פרשה החמישית גבייהו בלא חבור לא שייכא כלל להארבע פרשיות וכן כשלקח מין חמישי לרבנן שלא צריך אגד או לר' יהודה שלקחו חוץ להאגד אין שייך להארבעה מינים, ונמצא שליכא הוספה דבמעשה המצוה והוספה דבדיני המצוה לומר שמוסיף שיהיה גם רמון או פריש בדין מצות ד' מינים נמי לא שייך כיון שהוא דבר חדש שלא שייך כלל להמצוה. דבשלמא אם היתה מצוה ליקח איזו ד' מינים שיהיו מכל המינים שבעולם היה שייך לומר בלוקח ה' מינים אף בלא אגד שמוסיף בהדינים ליקח ה' תחת ד' אבל כיון שנאמרו בהמצוה דוקא ד' מינים אלו שבקרא הוי כשלוקח פריש ורמון ענין אחר לגמרי שלא שייך להחשיב שהוא הוספה בהמצוה שבתורה אף לא לענין הדינים והוי רק כמוסיף מצוה חדשה על התרי"ג שליכא איסור בל תוסיף. וכן בתפילין כשלא חיבר בית החמישי שליכא הוספה במעשה שהמצוה שלחודיה קאי ליכא הוספה גם בהדינים, ל"מ בהוסיף פרשה חמישית כדפי' המג"א שאין שייך כלל לתפילין שג"כ שנאמרו רק ד' פרשיות אלו כדבארתי במצוה דד' מינים, אלא אף אם הוסיף בית חמישי בלא פרשה או שהניח בה מאלו הד' פרשיות נמי כיון שבית זה שינה מארבעה הבתים נמצא בהכרח שאינו עושה זה הוספה בדיני מצות התפילין לומר שמצות התפילין תהי' בד' מחוברות וא' בפני עצמו שאין מקום שיאמר כן אלא שהוא מוסיף מצוה חדשה על התרי"ג ולומר שיש עוד מצוה שבשעה שמיני תפילין יניח עוד בית אצלם אבל מצות התורה דתפילין

עושה בלא הוספה ועל הוספת מצוה חדשה ליכא לאו דבל תוסיף.

וא"כ לא שייך זה אלא במוסיף מין אחר או סיב ועיקרא דדיקלא, דכיון דאינו יכול לצאת בהוספה מצות לולב לא שייכי להמצוה דהמצוה עושה רק בלולב הכשר והמין האחר או הסיב ועיקרא דדיקלא שנוטל למצוה הוא מצוה חדשה שהוסיף שאין בזה לאו דבל תוסיף אבל בהוסיף עוד לולב כשר שהיה יכול לצאת גם בו מצות לולב הרי ודאי שייך להמצוה ואין זה הוספת דבר חדש אלא הוספה בהמצוה שעושה מצות לולב בשני לולבים שלכן לא רק שהוא הוספה בהדינים שאומר שהמצוה היא בב' לולבים להתחייב בכוונה אלא שהוא גם הוספה במעשה המצוה אף למ"ד א"צ אגד דלכן יעבור אף בלא כוונה למצוה כגון שיחשוב שהמצוה עושה בלולב א' והב' מחזיקו שלא למצוה הוויא הוספה דהרי בהכרח עושה המצוה בשניהם דהי מינייהו מפקת, ולכן אף שלולב א"צ אגד עובר ולר' יהודה כשהם באגד יעבור. וזהו שיטת הרמב"ם דב' לולבין כשרים עובר אף בלא כוונה למצוה לרבנן דהיא הוספה בהמצוה אף שהיא לחודיה קאי, אבל בסיב ועיקרא דדיקלא ולולב פסול שהוסיף על הלולב הכשר ליכא בל תוסיף אף בכוונה למצוה דהיא לחודיה קאי והוויא ההוספה כמוסיף מצוה חדשה. ולר' יהודה דצריך אגד ואגד ב' לולבין אף באחד מהן פסול יהי' בל תוסיף כיון שעשה האגודה בהוספה ורק סיב ועיקרא דדיקלא שזהו מן המצוה כדיליף מקרא כדבארתי לעיל. וזהו כוונת תירוצ' המ"מ. ולפ"ז גם בג' בדי ערבה כשרים יעבור בבל תוסיף להרמב"ם דהא עושה המצוה בג' בדים דהי מינייהו מפקת, כדסובר המ"מ וכהרמ"ה מתחלה כדהביא הכ"מ מר' ירוחם. אך למסקנא דהכ"מ חזר בו מטעם אחר, דבערבות ליכא כלל דין דיהיו רק שנים, דפירוש ערבי הוא לא פחות משנים אבל אף הרבה בכלל ערבי, עיי"ש.

ומתרג' המג"א אף בתפילין כן, דהא דבלא חבור ליכא בל תוסיף הוא דוקא באחד פסול כהא דבית אחד או אף ארבעה בתים אם הם בלא פרשיות או שנסדרו שלא כדין שפסולות כהא דרש"י ור"ת שכיון שהיא לחודיה קאי אין שייך להחשיב שעשה הוספה במעשה המצוה וליכא ענין הוספה דמעשה המצוה, ואפשר שאין כאן גם ענין הוספה בדיני המצוה כמו שלכא בהוספת בית אחד אף בפרשה מהד' מטעם דבארתי דמאחר שלא חיברם יחד כמו שחיבר הד' בתים הוא בהכרח עושה בההוספה מצוה אחרת, אבל אפשר דכיון דהם בכל הד' פרשיות אף שסדורים באופן אחר שייך לומר שהוא הוספה בהדינים דמצות תפילין דתורה שאומר שצריך במצות תפילין שני זוגות אחד סדורות באופן זה ואחד באופן האחר שסידר, ונ"מ בנתכוין לשם מצוה, שלצד הא' ליכא בל תוסיף אף בנתכוין למצוה ולצד השני איכא בל תוסיף בנתכוין למצוה בב' זוגות של רש"י ושל ר"ת. וכיון שאיתא ברא"ש ובש"ע דכיון דאלו שהם שלא כהלכתא הם כרצועות בעלמא משמע דבנתכוין למצוה על שניהן יעבור בבל תוסיף אף שאחד מהן פסול והוא כצד הב'. אך אפשר שמדרבנן הצריכו זה או לחומרא בעלמא, וע' בט"ז /או"ח סי' ל"ד/ סק"ב שלטעמי' הוא נמי רק מדרבנן, וא"כ אפשר שגם למה דבארתי להמג"א הוא רק מדרבנן משום דנימא כצד הא' שאף בנתכוין למצוה ליכא בל תוסיף מה"ת. אבל בב' זוגות כשרים יש בו גם הוספה דענין הוספה במעשה המצוה דבהכרח עושה המצוה בשניהם דהי מינייהו מפקת אף שאינם מחוברין וכל חד לחודיה קאי, והביא כן מהב"י בשם המ"מ בשני לולבין שמפרש טעמו כדבארתי.

ועיין בלח"מ פ"ז מלולב שם שכתב דהוסיף בד אחד של ערבה יכשיר הרמב"ם דהוי כהניח

בית אחד אצל הד' בתים דאינו עובר משום דהאי לחודיה קאי ורק בהוסיף שני בדים שההוספה ראוי לצאת בה בפני עצמה הו"ל כב' לולבים ולמה שבארתי הטעם דבכשרים עובר משום דהי מינייהו מפקת גם בהוסיף בד אחד עובר כמו בהוסיף שני בדים ול"ד לבית אחד אצל הד' בתים דהתם פסול הבית אחד שהוסיף ורק הד' הם כשרים משום דצריך שיהיו מחוברין יחד ואין בו אף הכשר דבית אחד, ואף בערבה אם היה הדין דצריך השני בדים שיהיו מחוברין דוקא ולקח ב' מחוברין ועוד אחד לבדו לא היה עובר דהוי עושה המצוה רק בהכשרים ולא בהפסול אבל כיון שא"צ שיהיו מחוברין נמצא דהנוסף כשר להכשר דבד אחד נמצא שעושה המצוה בג' הבדים דהי מינייהו מפקת ולכן עובר בהוסיף בד אחד כמו בהוסיף שנים וטעם הלח"מ לא מובן לי.

אך מש"כ המג"א דבהנחנין איירי בהוסיף פרשה אחרת שלא שייכא לתפילין ועיין במחה"ש שמפרש שדוקא פרשה אחרת אבל בפרשה אחת מהד' יעבור על בל תוסיף, ולמה שבארתי גם בפרשה מהד' נמי לא יעבור. ועיין בפמ"ג דמפרש דלאו דוקא נקט המג"א פרשה אחרת אלא פרשה אחת לא הוי תפילין, ואולי מגיה במג"א אחת במקום אחרת ולהמחה"ש צריך לומר שרק בפרשה אחרת שהוא כפריש ורמון במצות ד' מינים אין זה הוספה בהמצוה כדבארתי שלא מבעיא בזה, אבל בהוסיף מאותן הפרשיות אף שלא חיברו יש לומר שהוא הוספה בהמצוה אף שהוא בשינוי מהד' בתים. אבל לא מסתבר כלל כדבריו אלא כדבארתי וכדסובר כן הפמ"ג, וזהו טעמו אף שלא ביאר הטעם.

והנה הרמב"ם פוסק דלא מכניס בשבת רק זוג אחד בפ"ט משבת הכ"ג, שקשה הא סובר דשבת לאו זמן תפילין וא"כ יש להתיר להכניס שנים שנים כמפורש בעירובין, והתו"ט נשאר בקושיא, והמג"א דחק בזה /או"ח/ בסי' ש"א ס"ק נ"ד עיי"ש. ולמה שבארתי ניחא, דיש להסתפק במניח בשבת תפילין בה' בתים בלא כוונה למצוה אם עובר על בל תוסיף, ותלוי לע"ד מאיזה טעם שבת לאו זמן תפילין, דלטעם המיעוט מושמרת לא הוו תפילין בשבת מעשה מצוה כלל, וא"כ לא שייך לומר שהוא מוסיף במצות התורה במעשיה והוי רק כמוסיף מצוה חדשה שאינו עובר ורק כשיתכוין למצוה יעבור משום שהוא הוספה בדיני מצות תפילין לומר שחייב גם בשבת ובה' בתים. אבל אם הטעם הוא משום דשבת א"צ לאות, נמצא דהפטור בשבת הוא דוקא מחמת שהם תפילין והם אות ושמם עליהו, ולכן כשהוסיף בית ופרשה הוי מוסיף בהאות ועובר על בל תוסיף. וכן הוא במניח ב' זוגות כשרים בשבת דעושה האות בב' זוגות דהי מינייהו מפקת עובר לטעם דהפטור הוא שא"צ אות, דא"כ הוא אות גם בשבת, ונמצא שהוא הוספה במעשה המצוה אף בשבת ועובר אף בלא נתכוין למצוה ולכן הגמ' דאיירי למאן דיליף מושמרת גם בשני זוגות אינו עובר בלא כוונה ויכול להכניס גם שנים כר"ג, אבל הרמב"ם שפוסק בפ"ד מתפילין ה"י שהפטור דשבת ויו"ט הוא מטעם שא"צ אות מחלק שפיר בין זוג אחד לשנים כחכמים אף שסובר שבת לאו זמן תפילין, ונכון מאד. ב"ג אוהבו וידידו, משה פיינשטיין.

* * * * *